

HUAN EMAR (1893–1964), čileanski pisac i kritičar umetnosti, veliki predvodnik avangarde dvadesetih i tridesetih godina, čiji su kritički spisi pomogli revoluciji umetničke scene u Čileu. U svoje vreme nedovoljno cenjen, sada se smatra jednim od najvažnijih latinoameričkih pisaca XX veka.

Huan Emar rođen je kao Alvaro Janjes Bjančí, u Santjagu. Njegov otac bio je senator i diplomata, te je porodica mnogo putovala Evropom. Iako je za njega planirana advokatska karijera, Emar se uključio u umetnički i književni svet Pariza, u koji odlazi 1919. Pod uticajem druženja s Bretonom i ostalim nadrealistima, uzima pseudonim Žan Emar, kasnije promenjen u Huan Emar, od francuskog *j'en ai marre*, što znači *sit sam (svega)*.

Vrativši se u Santjago, povezao se s grupom Montparnas, koju su činili umetnici pod velikim uticajem aktuelnih evropskih avangardnih umetničkih tokova. *La Nación*, liberalne novine koje je osnovao Emarov otac Eliodoro Janjes, postale su platforma za *Umetničke beleške* (1923–1925), koje su potpisivali Emar i njegovi saborci, a u kojima su objašnjeni temelji avangardnog protesta, te proglašena potreba da raskine sa kreolizmom, koji je dominirao i književnošću i vizuelnom umetnošću. Ova aktivnost trajala je sve do 1927. godine, kada je vlada zaplenila novine (a Eliodoro Janjes deportovan).

Svoje književno stvaralaštvo Emar je započeo neobjavljenim romanom *Torcuato* (1917), a potom između 1935. i 1937. objavljuje četiri knjige: *Miltín*, *Un año*, *Jučé* (Dereta, 2023) i *Diez*, u kojima je usvojio modernističke evropske modele i demonstrirao otpor savremenom realističkom trendu. Nepriзнat od strane kritike, Emar je veći deo života proveo radeći na *Umbralu*, romanu od preko 4000 stranica, koji je u celosti izdat tek 1996. godine.

Biblioteka
XX vek

Urednik izdanja
Kata Kaluđerović

Naslov originala
Juan Emar
AYER

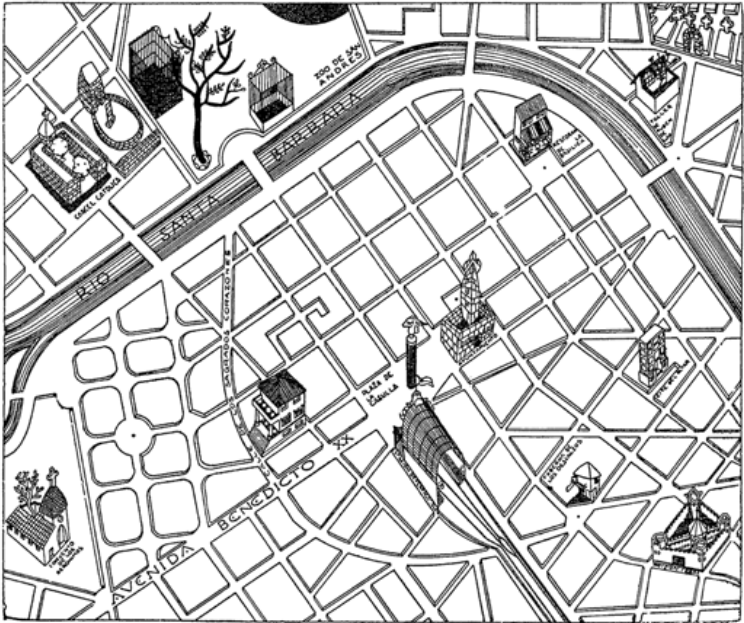
Copyright © 1935, Juan Emar
Copyright © 2019, Fundación Juan Emar
Prevod romana *Juče* izdat je u saradnji s Agencijom
Ampi Margini i uz odobrenje Fondacije *Huan Emar*
Copyright © ovog izdanja *Dereta*, 2024

HUAN EMAR

JUČE

Prevod sa španskog
Branko Anđić

Beograd
2024
DERETA

Plan San Agustín de Tanga, Gabriele Emar

PREDGOVOR

OLIMPIJSKE IGRE HUANA EMARA

Na jednom mestu u svom dnevniku iz mladosti, Huan Emar kaže da bi, da se rodio u staroj Grčkoj, čitav svoj život posvetio umetnosti, da bi živeo u večitoj božanstvenoj samoći, prekidanoj jedino „antipatičnim olimpijskim igrama“. Već tu se vidi da je oduvek maštao o životu posvećenom stvaralaštvu, ali nije želeo da bude pisac, bolje reći, nije želeo da se ponaša kao pisac, već da se prepusti čistoj dokolici, istinskom traganju; da bez straha kroči u tajnovitost, neizvesnost. Takav život posvećen umetnosti i introspekciji naslućujemo u liku pripovedača romana *Jučé*, koji luta po fiktivnom gradu San Agustín de Tango (Emarov Makondo ili Joknapatofa), čije ime zvuči prilično poznato čileanskom sluhu, u potrazi za nekim „zaključkom“ ili prosvetljenjem, koje mu se uvek izmigolji između prstiju.

Rođen je kao Alvaro Janjes Bjanći – Pilo za prijatelje – a potom je, tokom godina kad je bio umetnički kritičar, bio poznat kao Žan Emar, to jest, *J'en ai marre*, što na

francuskom znači „sit sam (svega)“. Huan Emar nije bio savremenik Pindara, već Andrea Bretona, i nije rođen u Homerovoj zemlji, već u zemlji Visentea Uidobra i Pabla Nerude, da navedem dva međusobno neprijateljska pesnika koji su bili njegovi prijatelji, naročito Uidobro, kome se, međutim, pripisuje ova rečenica, prijateljska koliko nož u leđima: „Pilo piše nogama.“ Neruda mu je, naprotiv, 1970. napisao jedan velikodušan predgovor prepun pohvala, koji je počinjao ovako: „Intimno sam poznao Huana Emara, iako ga nikad nisam upoznao. On je imao velike prijatelje koji nikad nisu bili njegovi prijatelji.“

Huan Emar je objavio malo, kasno i čudno delo: u junu 1935, sa četrdeset i jednom godinom, samostalno je objavio u jednom dahu tri genijalna romana – *Miltín 1934*, *Un año* i *Jučé* (Dereta, 2023), možda najbolje od tri dela – a smesta potom, 1937, univerzitetska izdavačka kuća objavila je *Diez*, što je za mene jedna od najboljih knjiga priča hispanoameričke književnosti, mada to kažem iz Čilea i iz budućnosti, jasno, jer je u Emarovoj sadašnjosti knjiga jedva našla nekoliko zalutalih čitalaca; to je bio sunovrat jedva nešto pristojniji od totalnog kraha koji su njegovi romani doživeli kod kritike i kod publike. Danas deluje zagonetno što je jedan aristokrata i milioner, sin direktora novina i bivšeg senatora, pretrpeo tako gromki neuspeh, čak i bez tešiteljskog tapšanja po ramenu šaćice uticajnih drugara. Jedno očigledno ali nedovoljno objašnjenje bila bi Emarova nepomirljivost tvrdokornog avangardiste, čemu je svakako doprinela njegova averzija prema književnoj kritici, ili barem prema književnim kritičarima, što ga je navelo da, na primer, u svoj roman *Miltín 1934*

uključi neposrednu dijatribu protiv Alonea, kritičara koji je mogao da ga uzvisi u očima javnog mnjenja (Alone, da, to je bio besmisleni pseudonim Ernana Dijasa Arijetea, glavnog *taste makera* čileanske književnosti, koga je Bolanjo šaljivo pretvorio u književni lik u romanu *Nocturno de Chile*, pod pseudonimom Fervel). Njegov prezir prema kritičarima bio je legendaran („ne želim da čujem komentare ni ovih ni onih kritičara, ne želim da saznam mišljenja onih što od čitanja prave profesiju kojom se izdržavaju“), a protezao se takođe i na svet umetnosti. U sopstvenim tekstovima o umetnosti Emar je zapravo običavao da se obruši na dobar deo svojih kolega (sećam se jednog vrlo zabavnog teksta u kojem navodi slučaj izvesnog kritičara ophrvanog nezadovoljstvom što nije u stanju da dokuči da li su voćke koje je video na jednoj mrtvoj prirodi jabuke ili šljive).

Možda su knjige koje je za života objavio bile olimpijske igre Huana Emara, koji je zatim obećao da se nikad više neće takmičiti, da neće više ništa objavljivati, zaista pretvarajući neobjavljivanje u neku vrstu misije ili religije. („Moje skrovište je neobjavljivanje, ne, neću objaviti više nikad ništa, sve dok me drugi, koje neću upoznati, ne budu objavili, sedeći na stepenicama moje grobnice.“) Već je rečeno: nije hteo da bude pisac, nego da piše, i to je radio poslednjih dvadeset godina svog života, koje je potpuno posvetio delu *Umbra*, svom najvećem projektu.

„Nastavljam da pišem svakog dana“, kaže u jednom pismu 1959. „Došao sam do 3332. stranice. Kad to bude objavljeno, biće gomila tomova. Kada? Posle moje smrti!“ Rukopis je na kraju imao preko pet hiljada stranica. Prvi tom

je posthumno objavljen 1971, u argentinskoj izdavačkoj kući „Karlos Lole“. Kasnije, 1996, trideset i dve godine posle njegove smrti, konačno je u celosti objavljeno Emarovo monumentalno delo, u pet tomova, na 4135 gustih stranica (kojih je, da su odštampane normalnom veličinom slova, moglo komotno da bude 6000 ili 7000).

Ovo, međutim, nije holivudski biografski film, pa čak ni mini serija Netfliksa. Možda i jeste, ali nije završena, tek smo na pola puta: čak i danas je gotovo apsurdno predstaviti Emara kao jednog zaboravljenog pisca, jer njegovo delo nikad nije bilo, da tako kažemo, dovoljno ni upamćeno. Uprkos tonama doktorskih teza i sada lakom pristupu digitalizovanim verzijama njegovih knjiga (čileanska Nacionalna biblioteka je stavila gotovo čitavo njegovo delo na neke maglovite, ali slobodno dostupne PDF arhive), Huan Emar je i dalje daleko od mesta koje bi trebalo da zauzima u čileanskoj književnosti, a još je gora situacija u hispanoameričkom kontekstu, jer iako je bilo izdanja u Argentini i Španiji, njegovo delo je i dalje suštinski isključivo čileanski fenomen ili epifenomen, što čini dodatni sloj ironije, jer je malo pisaca u čileanskoj književnosti s takvim međunarodnim obrazovanjem kao što je Emarovo, koji je, na primer, poznao u prste i iz prve ruke, francusku avangardu dvadesetog veka.

Ima nas, međutim, već priličan broj čitalaca koji smo rasli čitajući ga i diveći mu se. Kad sam prvi put pročitao njegovu najpoznatiju priču, „Zelena ptica“, sa četrnaest godina, nisam mogao da zauzdam smeh, ali tek na univerzitetu sam ga ozbiljno čitao i tada sam se stvarno zaljubio u Emara, mada bi trebalo pre da govorim o poliljubavi, jer

nas je bilo šestoro ili sedmoro zaljubljenih u Huana Emara i u neočekivanu činjenicu da smo ga otkrivali svi zajedno, svakog petka, na dugim, zgusnutim časovima jednog profesora, tek nešto starijeg od nas, koji je potpuno i argumentovano obožavao Emara do ludila. Avangada Huana Emara je, naravno, bila stara, tradicionalna, i tako smo je delimično i čitali, mada njegova odanost avangardnim postupcima, trikovima i parolama ni tada ni danas nije dovoljno objašnjavala zašto smo toliko zavoleli njegovo delo, koje nam nije zvučalo starinski, već besno i preurnjeno savremeno, kao što je možda sam Emar očekivao ili pretpostavljao, ako je suditi po stalnim, ogorčenim mislima povodom potonjih vremena i sadašnje književne slave, na primer, u *Miltínu 1934*. („Zašto pridati toliki značaj gospodi iz 2000. godine i onima posle njih? A šta ako su oni samo gomila kretena?“)

Mi koji smo rasli kopirajući i lepeći delove tekstova u računaru, prirodno prihvatamo korišćenje montaže kao konstruktivni postupak; divna, čuvena Lotremonova definicija lepote („nasumični susret šivaće mašine i kišobrana na stolu za obdukciju“) za nas je avangardno nasleđe koje je uobličavalo i izobličavalo našu ideju o klasičnom. Stoga je verovatno da prve stranice dela *Juče* čitamo u prilično „realističkom“ ključu, to jest, kao parodijsku osudu nacionalne konzervativnosti, s kojom smo, na nesreću, mi Čileanci tako dobro upoznati. Možda je taj njegov neopisivi smisao za humor ono što nas najviše privlači Emaru, savršeno prepoznatljivi humor, gde, kao što se dešava skoro sa svim velikim humoristima, često ne znamo da li nam njegovi pripovedači govore ozbiljno ili u šali. U tom

pogledu Emar je u prozi ono što je Nikanor Para u čileanskom pesništvu, pa možda kombinacija njegovih uticaja može da objasni mnoge posebnosti naše tako često anti-književne književnosti.

U svom predgovoru iz 1970, Neruda delimično nasumično poredi Emara s Kafkom, praveći trenutni i pomalo nepravilni *blurb*, jer Emar nije bio čileanski Kafka, kao što Neruda nije bio čileanski Vitmen. Čileanci moje generacije su imali sreće da čitaju Emara bez potrebe da pribegavaju takvim poređenjima, mada se sećam jednog časa kad smo raspravljali o tome da li je Emar bolji od Kortasara, koji je tada, sredinom devedesetih, bio, prema jednodušnom mišljenju, paradigma superpisca, podjednako cenjen od onih koji prednost daju formi kao i od onih koji prednost daju sadržini. Nismo došli ni do kakvog zaključka, ali sećam se da je neko – nije bio profesor, koji je tog dana bio neobično oprezan, ograničavajući se da u relativnoj tišini uživa u svojoj pobedi, jer je za samo nekoliko nedelja uspeo da nas pretvori u fanatike Huana Emara – tvrdio da u budućnosti više niko neće čitati Kortasara i da će Emarovo delo postati okosnica književnog kanona, i svi smo manje-više bili s tim saglasni. Bila je to strašna i, naravno, nacionalistička ideja (ili antiargentinska, što je u mojoj zemlji povremeno jedno te isto), osim što je bila glupava, jer otkud odjednom ta potreba za takmičenjem dva pisca koje smo obožavali? Ali bile su to devedesete, užasno vreme, kad smo barem mogli sebi da priuštimo da se igramo Harolda Bluma u raspravama koje su se obično okončavale eksplozijom halucinogenog smeha.

Prethodnik svog vremena, Huan Emar je nesumnjivo pisao za čitaoce budućnosti i podjednako je arogantno i uzbudljivo pretpostaviti da smo mi ti čitaoci, mi, rođeni petnaest ili dvadeset godina posle njegove smrti, u jednoj vrlo različitoj zemlji i po mnogo čemu goroj od one koju je on poznavao. Ali možda on ne piše nama. Ponovo pročitavši, na primer, nekoliko delova *Umbrala*, ili zapanjujući i zapanjeni, divni „kvantni“ rasplet romana *Jučé*, osvaja me utisak da Huan Emar nije čak ni za nas pisao. Da: možemo da ga čitamo i da uživamo i da verujemo da ga shvatamo, ali u suštini znamo da će njegove knjige biti bolje i više čitane, da će biti bolje razumevane i da će u njima više uživati čitaoci u jednoj budućnosti koja još ne stiže.

Alejandro Sambra

Juče ujutru, ovde u gradu San Agustin de Tango,¹ video sam, konačno, prizor koji sam toliko želeo da vidim: giljotiniranje jedne osobe. Žrtva je bio priglupi Rudesindo Maljeko, bačen u tamnicu na jučerašnji dan pre šest meseci, kao osuđen zbog jednog neoprostivog prekršaja.

Evo ga ovde:

Rudesindo Maljeko je bio čovek kao svaki drugi. I kao svi drugi, jednog lepog dana sklopio je brak. Za životnu saputnicu odabrao je onu koja je danas njegova neutješna udovica, tužnu Matilde Atakama. Rudesindo Maljeko je već prve bračne noći doživeo krajnje prijatno iznenađenje. Od svojih prijatelja je već znao da sve to završava jednim vrlo markantnim uživanjem, ali nikad nije ni pomislio da ono može biti toliko. Bilo mu je tako slasno, da je postalo pravi problem otrgnuti ga od njegove supruge i kad je išao ulicom smeškao se vrlo razvratno i tako se podmazano prisećao svoje Matilde, da su mnoge krepone deve crvenele od stida.

¹ San Agustin de Tango, grad u Republici Čile, na reci Santa Barbara, na 32 stepena južne geografske širine i 72 stepena zapadne dužine, 622.708 stanovnika, katedrala, bazilika, biskupija. U okolini, rudnici magnezijuma. – Prim. autora.

Ali eto ti belaja, jer su godine počele da prolaze za ubogog Rudesinda istim neumitnim ritmom kao za bilo kog drugog građanina ovog, ili bilo kog drugog grada i, kao što je prirodno, to je ostavilo traga na snazi tog dobrog čoveka.

U početku mu se sreća smešila u svakom trenutku. Potom je postao prinuđen da je doziva štedljivije. Zatim je morao da se zadovolji time da ga sreća – dama – proistekla iz krajnje arogancije – posećuje kad se njoj, a ne njemu, tako prohte. Kasnije je primetio da je, osim prvog i petnaestog u mesecu, velika dama nesumnjivo obavljala druge poslove i nije stizala da pokuca na njegova vrata.

Mislim da je očigledno primetiti da je sa porastom impotencije te dobričine, rasla i njegova tuga. Postajao je Maljeko setan, mračio se njegov karakter i nije malo njih koji su tokom procesa izjavili kako su ga videli da sam plače. Da su stvari nastavile tim tokom, ne sumnjam da bi danas Rudesindo bio na listi samoubica. Ali nije bilo tako. Spasla ga je upravo njegova tuga. Istina je da ga je ona dovela do smrtne kazne, ali ga je, na kraju krajeva, ipak spasla samoubistva i dala mu više godina žestokog uživanja.

Jedne noći pila je sama svoje pivo ta neurastenična osoba u jednom budžaku „Krčme Bosonogih“. Bio je drugi dan toga meseca, tako da je pred sobom video dugo vreme tužnog čekanja. Iznenada, eto ti starog prijatelja koga godinama nije video.

(Moram da naglasim nešto što ide na čast Maljeku: nikad tokom procesa nije otkrio identitet tog prijatelja, što je sprečilo da se na njega baci ljaga.) Dakle, dobro. Sednu oni tako zajedno, toči se pivo, jezici se razvežu, i dobri moj Rudesindo poveruje da je zgodna prilika da

poveri prijatelju svoje nedaće, u nadi da će zauzvrat dobiti valjan savet. Pa mu sve ispriča. Poverovao je da će ga prijatelj sažaljevati, ali koliko je bilo njegovo iznenađenje kad je shvatio da ovaj drugi nije smatrao njegovu slabost nesrećom. Upravo suprotno, uveravao ga je da je tako cela stvar bolja i da će se sve rešiti kad kvalitetom bude zamenio kvantitet. Čini se da ga je do duboko u noć savetovao, podučavao i krajnje detaljno mu objašnjavao šta mu je činiti, tako da je Rudesindo izašao iz krčme razdražan više od svih i ubeđen, potpuno ubeđen, da se pameću, lukavstvom, zloćom, rafinmanom – da kažemo, konačno, istinu – saradnjom mozga, postiže neslućeno uživanje, tako intenzivno i trajno da bez po muke ispunjava ledenu polovinu Meseca.

Te iste noći, Rudesindo je saopštio Matildi svoje nove ideje, i upravo od toga časa oboje su se, prepuni požude, predali iščekivanju petnaestog dana toga meseca.

Stigao je petnaesti. Njihovo iščekivanje krunisano je uspehom. Oba mozga sarađivala su bez zazora, a Rudesindo i Matilde su dostigli vrhunac sveg sladostrašća.

Od toga časa živeli su očarani užitkom. Sami njihovi životi su se pretvorili u sećanje i evokaciju.

Rudesindo Maljeko je, sem toga, prvenstveno bio dobar čovek. Nikada samoživost nije zacarila njegovom dušom. Osećajući da poseduje tajnu ljubavi, Rudesindo Maljeko je pozeleo da je podeli sa svojim bližnjima. Preterano olako počeo je priča svakom ko je bio rad da ga sasluša kako sav užitak počiva u mozgu i nikako izvan njega. Rđava stvar, rđava stvar!

Ako je istina da je mnogima ideja delovala dobro pa su počeli lično da je primenjuju, i ako je istina da je drugima na jedno uvo ulazila a na drugo izlazila, nije manje istina

da je mnogima, mnogima, cela stvar izgledala kao skandalozno, protivprirodno, prema njihovom sudu – đavoljsko delo. Tako da je uskoro zlonamerni šapat počeo da obavlja sirotog Rudesinda. Čula su se sašaptavanja, starije su se pomaljale na prozorima kad bi čovek prolazio ulicom, u pola glasa se govorilo o kvarenju, prevelikim slobodama, mračnim izopačenostima. Javno mnjenje je počelo da se oglašava. U novinama su počele da se pojavljuju aluzije između redova. Govorkanja i nezadovoljstvo su toliko porasli da je konačno pravda poverovala da je njena dužnost da preuzme ulogu u ovom slučaju.

Jednog jutra, dva žandarma su se pojavila u stanu nesrećnika i zamolila ga da bude ljubazan i pođe s njima.

Vrata tamnice su se zatvorila za dobrim Rudesindom Maljekom.

Sve to je izazvalo fantastičan skandal. Neprijatelji cerebralizacije ljubavi su zapevali pobedničku pesmu. Ali su pristalice te ideje kriknule do neba. Na povike prvih, koji su tražili kaznu za razvrat, odgovarali su drugi, koji su se pobunili protiv kršenja ličnih sloboda. Ubrzo su ti drugi prikupili dovoljno novca da daju zlosrećnom Maljeku prvoklasnog advokata, mladog i darovitog Felipea Tarapaku.

Tek što je ovaj čovek preuzeo odbranu nesrećnog Rudesinda, stvari su se okrenule njemu u prilog.

Izlagao je Tarapaka:

– Zbog čega je uhapšen i utamničen građanin Rudesindo Maljeko? Koji prekršaj mu se pripisuje? Da li su, možda, vlažne misli prekršaj za koji treba da bude kažnjen? Molim časni sud da mi navede samo jedan član našeg zakona ili zakona bilo koje druge civilizovane nacije koji autorizuje pravdu da se umeša u misli jednog građanina

tokom njegovih legitimnih koitusa! Pravosuđe sprovodi svoju moć na osnovu dela, isključivo na osnovu dela. Samo kad postoji neko delo koje joj dopadne šaka, može pravda da baci pogled na misli koje su do njega dovele. Dajem kao primer predumišljaj. Otežavajuća je okolnost ako ga neko potonje delo potvrdi. Ako delo ne postoji, ni ta okolnost ne postoji. Ko od nas, pa čak i od vas, gospodo sudije, nije u sebi rekao, kad vidi u prolazu svog neprijatelja: „Što ga grom ne pogodi!?“ Ali, kako i mi i vi nastavljamo naš put ne izazvavši nikakav grom, pravda se ne meša. Pa dobro, za koje delo se optužuje građanin Rudesindo Maljeko? Postoje ubedljivi dokazi da moj branjenik nikad nije imao odnose ni sa jednom drugom ženom sem sa onom koju mu je zakon dodelio. Kad ne bi bilo tako, zakon bi mogao ga goni za prestup neverstva. Ali čak ni u tom slučaju ne bi to moglo da se učini na temelju njegovih manje-više opscenih misli koje bi optuženi mogao da ima ranije, za vreme ili posle dela. Pitam se, dakle, gospodine predsedniče suda, zbog čega se on drži u zatvoru!

Tarapaka je, najzad, nešto u tom smislu govorio, naravno elokventno i s dubokim poznavanjem materije, što ni u kom času ne nameravam da pokušam da reprodukujem. Želim samo da kažem da su sudije osećale kako im se slučaj pretvara u živo blato, kako ništa ne može da opravda utamničenje nesrećnika, kako su Maljekovi prijatelji sve glasnije izvikivali svoje argumente, kako je ona neodlučna masa javnog mnjenja počela da prevaže na njegovu stranu i da su njegovi neprijatelji utihnuli, osećajući da nemaju zakonski oslonac da krenu protiv njega. Sve u svemu i ukratko, vrata zatvora su bila spremna da se otvore pred građaninom Rudesindom Maljekom.

Huan Emar
JUČE

Za izdavača
Dijana Dereta

Lektura i korektura
Nevena Živić

Likovno-grafička oprema
Marina Slavković

Prvo DERETINO izdanje

ISBN 978-86-6457-519-5

Tiraž
1000 primeraka
Beograd 2024.

Izdavač / Štampa / Plasman
DERETA doo
Vladimira Rolovića 94a, 11030 Beograd
tel./faks: 011/ 23 99 077; 23 99 078

www.dereta.rs

Knjižara DERETA
Knez Mihailova 46, tel.: 011/ 26 27 934, 30 33 503

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.134.2(83)-31

EMAR, Хуан, 1893–1964

Juče / Huan Emar ; prevod sa španskog Branko Anđić. – 1. Deretino
izd. – Београд : Dereta, 2024 (Београд : Dereta). – 127 str. ; 22 cm. –
(Библиотека XX век / [Dereta, Београд])

Prevod dela: Ayer / Juan Emar. – Tiraž 1.000. – Str. 129: Napomena
prevodioca / Branko Anđić.

ISBN 978-86-6457-519-5
COBISS.SR-ID 134390281